

Д. В. Веденєєв

доктор історичних наук, професор,
головний науковий співробітник
Міжвідомчого науково-дослідного центру
з проблем боротьби з організованою злочинністю
при Раді національної безпеки і оборони України

О. Г. Семенюк

доктор юридичних наук,
перший заступник керівника Міжвідомчого науково-дослідного центру
з проблем боротьби з організованою злочинністю
при Раді національної безпеки і оборони України

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ МЕХАНІЗМ РОЗБУДОВИ ТА ДІЯЛЬНОСТІ СТРУКТУР ІНФОРМАЦІЙНО- ПСИХОЛОГІЧНОГО ПРОТИБОРСТВА ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ (2007–2021 РР.)

Розглядається система протидії негативним інформаційно-психологічним впливам в системі Міністерства оборони України, яка існувала до створення у 2016 р. Сил спеціальних операцій Збройних Сил (ЗС) України, зазначається, що вона була значною мірою децентралізована. Висвітлено процес творення військових частин (центрів) інформаційно-психологічних операцій (ІПСО). Автори зосереджуються на аналізі організаційно-правових засад та управління Сил спеціальних операцій (ССО) як окремого компонента ЗС України, творення в них з 2016 р. структурного елемента для проведення ІПСО. Докладно висвітлюються еволюція організаційно-штатної побудови, функцій та засад бойового застосування частин ІПСО з урахуванням світового досвіду розвитку подібних структур.

Розглядається організаційно-управлінська будова сил і засобів ІПСО ЗС України в зоні проведення АТО та ООС на Сході України, їх основні завдання із захисту особового складу ЗС України на населення від негативного інформаційно-психологічного впливу противника, у т.ч. у взаємодії із національними спецслужбами. Дається характеристика організаційно-функціональній інтеграції зусиль з проведення об'єднаних інформаційних заходів органів управління та військових частин ІПСО, цивільно-військових відносин, структур морально-психологічного забезпечення, преси та комунікації (прес-служб, відомчих ЗМІ), оперативних груп від вищих навчальних та науково-дослідних установ ЗС України. Визначено систему підготовки (перепідготовки) фахівців різного профілю для військових частин ІПСО ССО. Розглядаються науково-практичні погляди на перспективні шляхи удосконалення сил інформаційного протиборства ЗС України.

Ключові слова: *військове управління, оборонне будівництво, інформаційна безпека, інформаційно-психологічне протиборство, збройні сили, спецслужби.*

Постановка проблеми. Початок ХХІ ст. відзначився переходом до такого типу збройного протиборства (конфліктності), в якому вирішальна роль належить нетрадиційним засобам. Підвищення питомої ваги сил інформаційно-психологічних операцій (ІПСО) як компоненту збройних сил (ЗС) провідних країн світу та його ролі у сучас-

них локальних війнах та конфліктах закономірно витікає із особливостей т.зв. «війн шостого покоління» – переважно неконтактних війн, однією із особливостей яких є нанесення противнику комплексного ураження інформаційно-психологічного ураження, яке примушує його капітулювати до (без) масштабних бойових дій.

Нині сили ІПсО перетворилися на результативний інструмент неконвенційних («гібридних») війн та конфліктності нового концептуального типу. Починаючи із листопада 2007 р., коли Указом Президента України було започатковано творення ССО як компоненту ЗС України із окремими частинами ІПсО, актуалізувалася потреба в юридичному й управлінському осмисленні світового й вітчизняного досвіду розбудови військових формувань цього типу. Крім того, значущим у науково-практичному відношенні є поглиблене дослідження досвіду творення та управління діяльністю системою інформаційно-психологічних заходів та забезпечення безпеки військовослужбовців й цивільного населення від деструктивного інформаційно-психологічного впливу, яка була запроваджена в зоні проведення АТО та ООС (2014–2021 рр.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні плідне розвивається науковий напрям із вивчення стратегії, тактики, форм і методів інформаційно-психологічного впливу (протиборства) в інтересах захисту від нього особового складу ЗС та населення України, удосконалення профільних сил і засобів сектору безпеки і оборони, морально-психологічного забезпечення військових формувань України [1–10 та інші]. Серйозний професійний аналіз організаційно-функціональних засад розбудови частин ІПсО та їх бойового застосування у зоні проведення АТО та ООС подається у науково-дослідних роботах з проблем сучасного протиборства в інформаційній сфері вчених Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського та Житомирського військового інституту імені С.Корольова [11–13]. Особливості становлення та діяльності підрозділів ІПсО, у т.ч. в контексті розбудови ССО ЗС України, досліджуються у працях з проблем організаційно-функціонального розвитку «елітних військ» провідних спеціалістів з цієї тематики Я.Жаркова, І.Луньова, Ю.Серветника, А.Слюсаренка, П.Сніцаренка та інших дослідників [14–21], у колективних роботах співробітників вищих військових закладів освіти [22–23].

Мета статті – розкриття особливостей організаційно-управлінського меха-

нізму функціонування структур інформаційно-психологічного впливу (ІПсВ) ЗС України як важливого інструмента захисту військовослужбовців та населення від деструктивних зовнішніх інформаційно-психологічних впливів.

Виклад основного матеріалу. Збройні Сили України успадкували апарати спецпропаганди (за радянською термінологією) Київського, Прикарпатського (ПрикВО) та Одеського військових округів Радянської Армії та досвідчені кадри спеціалістів у сфері інформаційного протиборства. При цьому спецпропагандисти ПрикВО мали досвід інформаційного забезпечення у низці локальних збройних конфліктів та операцій (операція «Вихор» в Угорщині у 1956 р., операція «Дунай» у Чехословаччині у 1968 р., солідний досвід ІПсО у специфічних умовах Афганської війни 1979–1989 рр. тощо) [17, с. 15–21]. Першим помітним досвідом бойового застосування підрозділів інформаційного протиборства ЗС України стало забезпечення діяльності українського військового контингенту в Іраці, де було обрано управлінську форму запровадження відділення ІПсО у структурі командного органу українського контингенту [16; 24].

Судячи з наявної у відкритих джерелах інформації, творення центрів ІПсО у ЗС України розгорнулося у першій половині першої декади 2000-х рр. на основі директиви Міністра оборони України від 2 грудня 2002 р. «Про проведення організаційних заходів у Збройних Силах України у 2003–2005 рр.». Зокрема, на основі директиви та на підставі наказу командувача військ Південного оперативного командування ЗС України (ПОК, січень 2004 р.) на основі «редакційно-видавничої групи (на іноземних мовах)» ПОК утворили 83-й центр ІПсО з підпорядкуванням Сухопутним військам, згодом частина перепідпорядковувалася командуванням Повітряних сил та ВМС ЗС України. Днем створення частини встановлено дату 25 липня 2004 р. [25].

Із початком творення сил спеціальних операцій як окремого компоненту ЗС України відповідно до Указу Президента України від 12 грудня 2007 р. № 209 «Про додаткові заходи щодо підвищення

боездатності Збройних Сил України», створили відділ ІПСО Управління спеціальних операцій (УСО) ГШ ЗС України (з 2016 р. – Командування ССО ЗС України) [19; 26, с. 30–31]. Активно розвивалися дослідження світового й вітчизняного організаційно-управлінського досвіду творення та застосування частин ІПСО ССО, тривала підготовка відповідної навчальної літератури під егідою кафедри аеромобільних військ та сил спеціальних операцій Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. У 2014 р. функції безпосереднього управління частинами ІПСО ЗС України передали Управлінню інформаційних технологій МО України. На той час безпосередня реалізація завдань інформаційно-психологічного протидіювання в системі МО та ЗС України покладалася на центри ІПСО: 72 (головний), 74-й центр та 16-й загін ІПСО (в оперативному підпорядкуванні Командування Сухопутних військ ЗС України), 83-й центр (в оперативному підпорядкуванні Командування ВМС ЗС України). Типова структура центра ІПСО (станом на початок 2014 р.) включала: аналітичний відділ; відділ спостереження та спеціальних дій з групою інформаційного забезпечення; відділення друкованої пропаганди; відділення інформаційно-телекомунікаційних технологій. До кола завдань цих частин віднесли:

- провадження моніторингу інформаційного простору з метою виявлення фактів (ознак) деструктивного ІПсВ на особовий склад ЗС та населення України;
- оцінка стану суспільно-політичної обстановки, наслідків впливу на неї власних та ворожих заходів ІПсВ;
- розробка та підготовка для подальшого поширення відповідних аудіо, відеоматеріалів, друкованої продукції;
- робота за призначенням у комп'ютерних мережах, соціальних мережах;
- підтримання технічної готовності та розробка матеріалів для звукового мовлення в особливий період (у польових умовах тощо);
- співробітництво у рамках визначених завдань із національними засобами масової інформації, громадськістю тощо [13, с. 64].

На думку дослідників, до 2014 р. існували серйозні проблеми з організацією управління забезпеченням інформаційною безпекою держави та проведенням власних акцій ІПсВ. Зокрема, не існувало доктринального документу щодо захисту інтересів держави в інформаційній сфері як основи скоординованої діяльності державних органів. Функції управління у цій сфері розподілялися між сімома органами та відомствами: РНБО України, СБУ, МОН України, Міністерством культури України тощо [12, с. 197].

Водночас розбудова й оснащення інформаційно-психологічного компоненту ССО ЗС України наражалася на значні управлінське-організаційні та матеріально-фінансові труднощі. Результатом стала ситуація, коли *профільні підрозділи ЗС України, за словами координатора групи «Інформаційний спротив» Д.Тимчука*, наприкінці лютого – на початку березня 2014 р. продемонстрували «безпорадність» на інформаційному театрі «гібридної війни», що стосувалося, зокрема, тактико-технічної та методичної неготовності сил ІПСО вести інформаційне протидіювання у зоні конфлікту на Сході України, адекватно працювати із свідомістю місцевого населення [27].

З 2016 р., у рамках розбудови ССО як компонента Збройних Сил (ЗС) України, до їх складу передали частини (Головний центр, 16, 74, 83-й центри) ІПСО, раніш підпорядковані Управлінню інформаційних технологій МО України¹. У квітні 2019 р. вийшов настановний документ ГШ щодо порядку організації ПсО у ЗС України. Станом на лютий 2022 р. основу інформаційно-психологічного компоненту ССО ЗС України становили центри ІПСО: 16-й центр (в/ч А1182, сел. Гуйва, Жито-

¹ Луньов І.В. Сучасний стан, завдання та перспективи розвитку Сил спеціальних операцій Збройних Сил України. К.: НУОУ, 2019. С. 3–4; *Перспективи, проблеми розвитку та застосування Сил спеціальних операцій Збройних Сил України*. Тези науково-практичного семінару 14 листопада 2019 р. К.: НУОУ, 2020. С.62; Жарков Я.М. Історичні передумови виникнення системи інформаційно-психологічних операцій у ЗС України. *Матеріали Всеармійської наук.-практич. конф. «Модернізація змісту морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил) в умовах переходу ЗС України на контрактну основу комплектування»* від 26.04.2006. К.: НАОУ, 2006. С. 15–21. Козлов С. Силы специальных операций Украины на линии огня. *Независимое военное обозрение*. 2022. 10 февраля.

мирська обл.); 72-й (в/ч А4398, Бровари, Київська обл.); 74-й (в/ч А1277, Львов) та 83-й центр (в/ч А2455, Одеса) [18, с. 3–4; 23, с. 78]. Утвердилася профільна організаційно-функціональна структура центрів. Зокрема, у 72-у (Головному центрі, ГЦ) ІПСО до неї входили відділи: аналітичний; інформаційного забезпечення; соціальної інженерії; спостереження і спеціальних заходів; розробки і захисту власних інформаційних ресурсів; роботи в соціальних мережах; розробки друкованої продукції; розробки теле-радіопродукції.

У згаданому 72-у ГЦ ІПСО налічувалося 146 штатних посад, а загальна чисельність персоналу центрів ІПСО оцінювалася у приблизно 550-600 штатних одиниць. Для розробки і реалізації конкретних «психологічних акцій» (ПсАк, тобто заходів цілеспрямованого інформаційно-психологічного впливу на визначену аудиторію, регіон тощо) створювалися позаштатні тактичні групи з офіцерів центрів ІПСО [28]. Відповідно до визначених завдань та технічних особливостей сучасного інформаційного протиборства ускладнювалася організаційно-функціональна будова центрів ІПСО ССО. Так, структура 83-го центру ІПСО (Одеса, станом на кінець 2018 р.) складалася:

Управління (командування (6 штатних одиниць за штатом мирного часу); оперативне відділення (4); служба охорони державної таємниці (2); медслужба (2) додавалася за штатом воєнного часу.

Основні підрозділи:

Інформаційно-аналітичний загін (10): інформаційно-аналітичне відділення; група збору та обробки інформації.

Загін підготовки та проведення інформаційних заходів (9): група розробки друкованої продукції; відділення розробки телерадіопродукції; група інформаційного забезпечення.

Загін підготовки та проведення інформаційних заходів (16): три відділення спостереження та спеціальних дій (у воєнний час – чотири); група роботи в соціальних мережах; у воєнний час до штату додавалася група розробки та захисту власних інформаційних ресурсів.

Підрозділи забезпечення: радіостанція (3) та відділення матеріально-тех-

нічного забезпечення (6), у воєнний час додавалася апаратна на автомобілі. На озброєнні центру, крім автомобілів, ПЕОМ та засобів зв'язку і кодування, особистої стрілецької зброї перебувала спеціальна техніка частин ІПСО: засоби оперативної поліграфії (1), станція звукомовлення ЗС-88 на БТР-80 (1), пересувний радіо-телетрансляційний комплекс ПРТК-1 (1), редакційно-видавничий автоматизований комплекс (3), техніка психологічної боротьби (2 од.) [29].

Активно були задіяні частини ІПСО ССО ЗС України (котрі навесні 2015 р. перевели на штати військового часу) у проведенні АТО та ООС на Сході України: Головний центр, 74 та 83-й центри, 16-й загін ІПСО. Зокрема, для здійснення інформаційної підтримки дій військ, зі складу військових частин ІПСО в підпорядкування керівника АТО направлялися зведені загони ІПСО з їх розподілом по напрямкам дій в інтересах оперативно-тактичних угруповань. Загальне керівництво ними здійснював заступник керівника АТО по взаємодії з громадськістю та засобами масової інформації. Оперативне планування захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу здійснювалося в рамках «Плану інформаційних заходів в ході проведення стабілізаційних дій та оборонної операції в зоні проведення операції на території Донецької та Луганської областей». До згаданої мережі увійшли і чотири зведені загони (оперативні групи) від військових частин ІПСО (розташування – Краматорськ, Маріуполь, Старобільськ).

Розвідувальна підтримка надавалася службою розвідувального забезпечення інформаційно-психологічної протидії 2-го Департаменту Головного управління розвідки МО України. Науково-аналітичне сприяння здійснювали науково-дослідний центр гуманітарних проблем ЗС України, «група високотехнологічної підтримки» Житомирського військового інституту, а також з Український науковометодичний центр практичної психології та соціальної роботи [7, с. 716–727; 12, с. 220–240].

Згідно існуючим науково-практичним поглядам на перспективну модель управління силами ІПСО, начальник Управління ІПСО має бути заступником командувача

ССО ЗС України. Самі частини ІПСО пропонується перетворити у Центри медійного забезпечення, утворені за регіональною ознакою. Розробляються проекти застосування у «спеціальних діях в інтересах психологічних операцій» зведених тактичних груп спеціального призначення. (підрозділ ІПСО може бути компонентом штабної ланки, займатися плануванням й прогнозуванням обстановки, аналітичною роботою) [23, с. 11–12].

Висновки і пропозиції. В організаційно-управлінському відношенні у ЗС України обрана модель функціонування структур ІПСО у складі ССО як компонента збройних сил. Видається доцільним подальший розвиток системи спеціалізованої підготовки перепідготовки кадрів техніко-кібернетичного, соціально-психологічного й воєнно-гуманітарного профіля для частин ІПСО ССО.

Список використаної літератури:

1. Алещенко В. І. Морально-психологічне забезпечення сил оборони держави. *Наука і оборона*. 2019. № 1. С. 25–30.
2. Війни інформаційної епохи: міждисциплінарний дискурс: монографія/ за ред. В.А. Кротюка. Харків: ФОП Федорко М. Ю., 2021. 558 с.
3. Горбулін В. П. Інформаційні операції та безпека суспільства: загрози, протидія, моделювання : монографія / В. П. Горбулін, О. Г. Додонов, Д. В. Ланде. К. : Інтертехнологія, 2009. 164 с.
4. Дзюба М.Т., Жарков Я.М., Замаруєва І.В., Онищук М.І., Присяжнюк М.М. Основи організації та проведення інформаційно-психологічних операцій в інтересах ЗС України. Київ: ВІ КНУ, 2007. 77 с.
5. Жарков Я. Інформаційна боротьба як фактор національної безпеки України. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2015. Вип. № 50. С. 87–92.
6. Інформаційно-психологічне протиборство: підручник. Видання друге перекладене, доповнене та перероблене [В. М. Петрик, В. В. Бедь, М. М. Присяжнюк та ін.]. К.: ПАТ «ВІПОЛ», 2018. 386 с.
7. Морально-психологічне забезпечення у Збройних Силах України: у 2 ч. Ч. 1. вид. 2-е, перероб. зі змін. та допов. за заг. ред. В. В. Стасюка. Бровари : ТОВ 7БЦ, 2020. 758 с.
8. Мулява В. Д. Захист військ (сил) від негативного інформаційно-психологічного впливу : навч. посіб. К.: НУОУ ім. Івана Черняховського, 2018. 191 с.
9. Твердохліб Ю.М. Інформаційно-психологічні операції у російсько-українській гібридній війні. Дис... канд. політ. наук. 23.00.04. Чернівці, 2019. 219 с.
10. Хоменко Л. В. Комплексна система протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад Збройних Сил України. *Наука і оборона*. 2018. № 2. С. 40–45.
11. Звіт про науково-дослідну роботу «Інфо-12»(заключний). К.: НУО України, 2014. 129 с.
12. Звіт про науково-дослідну роботу «Захист-МПЗ». К.: НУО України, 2016. 289 с.
13. Звіт про науково-дослідну роботу «Система-В» (заключний). К.: НУО України, 2017. 74 с.
14. Веденєєв Д., Слюсаренко А. Формування концептуально-правових засад та структури розбудови сил спеціальних операцій Збройних Сил України *Виклики і ризики. Безпековий огляд Центру дослідження армії, конверсії та роззброєння*. 2018. № 3. С. 22–37.
15. Веденєєв Д., Слюсаренко А. Початковий етап створення Сил спеціальних операцій Збройних Сил України. *Військово-історичний меридіан*. 2018. № 4. С. 95–108.
16. Жарков Я.М., Беседіна Л.М. Досвід виконання завдань в Іраку підрозділами ІПСО ЗС України у складі багатонаціональних сил. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету*. 2009. Вип. 20. С. 178–184.
17. Жарков Я.М. Історичні передумови виникнення системи інформаційно-психологічних операцій у ЗС України. *Матеріали Всеармійської наук.-практич. конф. «Модернізація змісту морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил) в умовах переходу ЗС України на контрактну основу комплектування»* від 26.04.2006. К.: НАОУ, 2006. С. 15–21.
18. Луньов І.В. Сучасний стан, завдання та перспективи розвитку Сил спеціальних операцій Збройних Сил України. К.: НУОУ, 2019. 20 с.
19. Серветник Ю.С. Роль, місце та завдання Сил спеціальних операцій Збройних Сил України у загальнодержавній системі боротьби з тероризмом. *Системи озброєння і військова техніка*. Харків, 2009. № 2. С. 151–155.

20. Слюсаренко А.В. Світовий досвід розбудови та застосування сухопутного компоненту Сил спеціальних операцій (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.). Львів: НА СВУ, 2019. 420 с.
21. Сніцаренко П.М. Інформаційна операція Збройних Сил України як інтегруюча форма воєнних дій в інформаційному просторі. *Наука і оборона*. 2020. № 1. С. 37–42.
22. Сучасний стан сил спеціальних операцій: проблемні питання та шляхи вирішення. Науково-практичний семінар. Національний університет оборони України ім. І. Черняхівського. 22 грудня 2015 р. К.: НУОУ, 2016. 32 с.
23. Перспективи, проблеми розвитку та застосування Сил спеціальних операцій Збройних Сил України. Тези науково-практичного семінару (25 листопада 2021 року). К.: НУО України імені Івана Черняхівського, 2021. 120 с.
24. Хабчук А. О. Інформаційно-пропагандистське та культурологічне забезпечення особового складу українського контингенту в Іраку 2003–2005 рр. *Військово-науковий вісник : зб. наук. праць НАСВ*. 2012. Вип. 17. С. 118–128.
25. 83-й центр інформаційно-психологічних операцій сил спеціальних операцій України URL: <https://ukrsof.wordpress.com/83psyops/> (дата звернення 19.10.2022).
26. Скіпальський О., Груздь С. Сили спеціальних операцій Міноборони України в контексті українських реалій. *Виклики і ризики. Безпековий огляд Центру дослідження армії, конверсії та роззброєння*. 2016. 15 вересня 2016. С. 29–43.
27. Алешкевич Д. Как Москва выигрывает информационную войну у Киева? URL: <http://www.belvpo.com/ru/42106.html> (дата звернення 16.10.2022).
28. Подведение итогов работы внештатной рабочей группы №6 офицерами 72 ГЦИПСО в январе 2022 года по ПсАк «Смута». URL: <https://telegra.ph/Podvedenie-itogov-raboty-vneshtatnoj-rabochej-gruppy-6-oficerami-72-GCIPSO-v-yanvare-2021-goda-po-PsAk-Smuta-02-21> (дата звернення 15.10.2022).
29. 83-й центр інформаційно-психологічних операцій сил спеціальних операцій України URL: <https://ukrsof.wordpress.com/83psyops/>

Vedeneev D., Semeniuk O. Organizational and management mechanism of development and activity of structures of informational and psychological countermeasures of the Armed Forces of Ukraine

The system of counteracting negative informational and psychological influences in the system of the Ministry of Defense of Ukraine, which existed before the creation of the Special Operations Forces of the Armed Forces of Ukraine in 2016, is considered. It is noted that it was largely decentralized. The process of creating military units (centers) of information and psychological operations (IPsO) is covered. The authors focus on the analysis of the organizational and legal foundations and management of the Special Operations Forces (SFO) as a separate component of the Armed Forces of Ukraine, the creation of a structural element in them since 2016 for the conduct of IPS. The evolution of the organizational and staff structure, functions and principles of combat application of parts of the IPsO are covered in detail, taking into account the world experience of the development of similar structures.

The organizational and management structure of the forces and means of the Security Forces of the Armed Forces of Ukraine in the area of anti-terrorist operations and anti-terrorist operations in the East of Ukraine, their main tasks to protect the personnel of the Armed Forces of Ukraine on the population from the negative informational and psychological influence of the enemy, including in cooperation with national special services. The characteristics of the organizational and functional integration of efforts to conduct joint information activities of the management bodies and military units of the IPsO, civil-military relations, structures of moral and psychological support, press and communication (press services, departmental mass media), operational groups from higher educational and research institutions of the Armed Forces of Ukraine. The system of training (retraining) of specialists of various profiles for the military units of the IPsO of the SSO has been defined. Scientific and practical views on prospective ways of improving information countermeasures of the Armed Forces of Ukraine are considered.

Key words: military management, defense construction, information security, informational and psychological countermeasures, armed forces, special services.